

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Memorandum on Economic and Financial Policies
May 3, 2010

GAME OVER

The crisis exposed the weak fiscal position...
The downturn...
The crisis exposed the weak fiscal position...
The downturn...
The crisis exposed the weak fiscal position...
The downturn...

Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

3^η ΕΚΔΟΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

GAME OVER

Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

GAME OVER

Συγγραφέας: Γιώργος Παπακωνσταντίνου

Επιμέλεια-Διόρθωση: Σουλβί Ρηγοπούλου

Φωτογραφία συγγραφέα: Πολυχρόνης Τσιχλάκης

© 2016, Εκδόσεις Κυριάκος Παπαδόπουλος Α.Ε., Γιώργος Παπακωνσταντίνου

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμιά διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά τον Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Πρώτη έκδοση: Απρίλιος 2016

Πρώτη ανατύπωση: Μάιος 2016

Δεύτερη ανατύπωση: Ιούλιος 2016

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

www.epbooks.gr

Καποδιστρίου 9, 144 52 Μεταμόρφωση Αττικής

τηλ.: 210 2816134, e-mail: info@epbooks.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

Μασσαλίας 14, 106 80 Αθήνα, τηλ.: 210 3615334

ISBN 978-960-569-572-9

Στη Γιακολίν

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	9
1. Ο θρίαμβος	15
2. Στατιστικές και ψέματα	29
3. Λουξεμβούργο	43
4. Βρυξέλλες	55
5. Βερολίνο και Παρίσι	69
6. Νταβός	85
7. «Καλό κουράγιο»	100
8. Η Δυτική Πτέρυγα	120
9. Ultima ratio	133
10. Το ΔΝΤ	153
11. Η διαπραγμάτευση	165
12. 750 δις	179
13. Το πρώτο καλοκαίρι του Μνημονίου	195
14. ΔΕΘ	210
15. Ντοβίλ	219
16. Τα ασημικά της οικογένειας	231
17. Αναδιάρθρωση	247
18. Ο ανασηματισμός	263
19. Ήλιος	282
20. Κάννες	294
21. Το κούρεμα	308
22. Ουδείς αναμάρτητος	325
23. Το «success story»	341
24. Θεωρία παιγνίων	354
25. Το δημοψήφισμα	372
26. Η λίστα	391
27. Η δίκη	405
Επilogος	421
Σημείωμα του συγγραφέα και ευχαριστίες	426
Πίνακας συντομεύσεων - ακρωνύμια	429

Πρόλογος

Πόσος καιρός πρέπει να περάσει πριν μπορέσει κάποιος να δει νηφάλια και να αποτιμήσει μια τραυματική ιστορική περίοδο; Πόσα χρόνια πρέπει να μεσολαβήσουν για να καταλαγιάσουν τα πάθη, να χαμηλώσουν οι φωνές, να επουλωθούν οι πληγές και να αποκτήσουμε μια κοινή αφήγηση για το τι ακριβώς συνέβη, και κυρίως γιατί βρισκόμαστε σήμερα στο σημείο όπου είμαστε; Σε μια χώρα όπου ακόμα δεν έχουμε συμφωνήσει σε μία κοινά αποδεκτή ερμηνεία για ιστορικά γεγονότα όπως ο Εμφύλιος ή άλλες μεγάλες εθνικές καταστροφές, πόσο μπορεί κανείς να ελπίζει να βρει κοινό τόπο για το τι ακριβώς μας οδήγησε στη σημερινή κρίση, να αφηγηθεί και να αξιολογήσει αντικειμενικά τα χρόνια του Μνημονίου;

Παρά τους κινδύνους, αυτό ακριβώς θα επιχειρήσω με αυτό το βιβλίο. Είναι το πολιτικό μυθιστόρημα της ελληνικής κρίσης, γραμμένο για πρώτη φορά από έναν από τους βασικούς πρωταγωνιστές της. Είναι η ιστορία των ετών κατά τη διάρκεια των οποίων το ελληνικό δράμα άλλαξε την Ευρώπη και συγκλόνησε τον κόσμο.

Σε αντίθεση με πλειάδα βιβλίων που γράφτηκαν για την περίοδο αυτή, αυτό το βιβλίο δεν αποτελεί σύνθεση διηγήσεων άλλων. Είναι τι έζησα – η προσωπική μου μαρτυρία, η δική μου αλήθεια για την κρίση. Προσπάθησα να αποτυπώσω τα γεγονότα με όσο το δυνατόν πιο απλό και συμπυκνωμένο τρόπο, με βάση τις εμπειρίες μου, τις σημειώσεις μου και το αρχείο μου. Ξεκίνησα να γράφω από προσωπική ανάγκη απέναντι στον εαυτό μου και σε μια χούφτα ανθρώπων που, ενώ έδωσαν τα πάντα και κατάφεραν πολλά, λαιδορήθηκαν όσο λίγοι. Αλλά θέλω να πιστεύω ότι το τελικό αποτέλεσμα θα συμβάλει στην κατανόηση μιας κρίσης που ακόμα δεν έχει ξεπεραστεί, καθώς και στην τόσο αναγκαία σήμερα αυτογνωσία.

Το βιβλίο αναφέρεται στους ανθρώπους που σημάδεψαν την περίοδο αυτή, προσπαθώντας να χειριστούν εξαιρετικά δύσκολες

καταστάσεις, που συχνά τους ξεπερνούσαν. Είναι μια αφήγηση για τις αποφάσεις που πήραν (καλές και κακές, σωστές και λανθασμένες), για τις επιπτώσεις αυτών των αποφάσεων, αλλά και για όλους αυτούς που χρειάστηκε να τις υποστούν. Είναι μια αφήγηση για τις επίσημες και ανεπίσημες συναντήσεις στην Αθήνα, τις Βρυξέλλες, το Βερολίνο, τη Φρανκφούρτη, το Παρίσι, το Λονδίνο, τη Νέα Υόρκη, την Ουάσινγκτον. Συζητήσεις με πολιτικούς και τραπεζίτες σε αυλές κάστρων στο Λουξεμβούργο, σε κουζίνες στο Νταβός, σε συναντήσεις της Λέσχης Μπίλντερμπεργκ, σε κομψά γραφεία αλλά και σε υπόγειες αίθουσες συσκέψεων. Συζητήσεις που διαμόρφωσαν αποφάσεις και εξηγούν γεγονότα.

Είναι μια αφήγηση για το τι συμβαίνει όταν οι επιθυμίες συγκρούονται με την πραγματικότητα, όταν χρειάζεται να αντιμετωπιστούν ξαφνικά και υπό πίεση προβλήματα που έχουν συσσωρευτεί για δεκαετίες, ξαναγράφοντας τους κανόνες του παιχνιδιού· για τη δυσκολία κατανόησης του νέου περιβάλλοντος, για την ανάγκη να βρεθούν ισορροπίες ανάμεσα σε όσα πρέπει να γίνουν και όσα υπαγορεύουν η πολιτική πραγματικότητα και το εκλογικό ημερολόγιο. Είναι μια αφήγηση για πολιτικούς που προσπάθησαν μάταια να κατανοήσουν τις αγορές και να τις δαμάσουν· και για αγορές που απέδειξαν για άλλη μια φορά πόσο κοντόφθαλμες είναι, αλλά παράλληλα κατέδειξαν και την αδυναμία του πολιτικού συστήματος και τις ατέλειες της αρχιτεκτονικής του Ευρώ.

Έχουν περάσει σχεδόν επτά χρόνια από τη στιγμή που οι δραματικές αποκαλύψεις για το μέγεθος του δημοσιονομικού ελλείμματος στην Ελλάδα λειτούργησαν ως καταλύτης για όσα ακολούθησαν, φέροντας το τέλος της επίπλαστης ευημερίας και των ψευδαισθήσεων, και η Ελλάδα είναι σήμερα μια διαλυμένη χώρα. Και όμως, παρά τις τεράστιες θυσίες, ή μάλλον εξαιτίας αυτών, έχουμε διανύσει πολύ δρόμο – αλλά δυστυχώς όχι ακόμα αρκετό. Την ίδια στιγμή, στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, περάσαμε από την αρχική αμηχανία και άρνηση μπροστά στην πραγματική φύση της κρίσης, σε σπασμωδικές και καθυστερημένες κινήσεις απλής πυρόσβεσης και, στη συνέχεια,

σε μια πραγματική –αν και ατελή και με πολλά προβλήματα– προσπάθεια να ξαναχτιστεί το ευρωπαϊκό οικοδόμημα.

Το βιβλίο πραγματεύεται αυτήν τη συνταρακτική περίοδο· είναι όμως και η προσωπική μου ιστορία σε αυτήν την περίοδο.

Οι περισσότεροι θεωρούν ότι όσοι ασχολούνται με την πολιτική το κάνουν από ιδιοτέλεια και ψυχρό επαγγελματισμό. Η κρίση γενικώς δεν είναι άδικη ούτε ανακριβής – δεν ήταν, όμως, αυτοί οι λόγοι για τους οποίους ασχολήθηκα με την πολιτική. Δεν ήμουν ποτέ πολιτικός καριέρας και δεν απέκτησα γαλόνια στο εσωτερικό κάποιου κόμματος. Ήμουν από την αρχή ένας αυτσαίντερ, ο οποίος αποφάσισε να μπει στον πολιτικό στίβο αφήνοντας πίσω του μια καλή δουλειά και μια καριέρα στο εξωτερικό.

Ορκίστηκα υπουργός Οικονομικών τον Οκτώβριο του 2009, αναλαμβάνοντας αυτό που πολλοί αργότερα ονόμασαν «την πιο δύσκολη δουλειά στην Ευρώπη». Ήμουν αυτός που υπέγραψε το πρώτο Μνημόνιο με το μεγαλύτερο δάνειο που είχε λάβει ποτέ χώρα παγκοσμίως. Η θητεία μου χαρακτηρίστηκε από πρωτοφανή μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος και από μια σειρά σημαντικών διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Καθώς όμως η οικονομία βυθιζόταν στην ύφεση και η κοινωνική δυσανεμία μεγάλωνε μαζί με την αύξηση των φόρων και τις μειώσεις σε μισθούς και συντάξεις, μαζί γκρεμιζόταν και η δημοτικότητά μου· τελικά αντικαταστάθηκα τον Ιούνιο του 2011 από υπουργός Οικονομικών, όταν πλέον είχε γίνει φανερό πως είχα γίνει βάρος για την κυβέρνηση.

Σήμερα, είμαι πλέον εκτός πολιτικής. Για πολλούς θεωρούμαι ο βασικός υπεύθυνος για την κρίση και για τις προσωπικές τους δυσκολίες. Αντί να με αντιμετωπίζουν ως τον άνθρωπο που αναγκάστηκε να πάρει επώδυνες αλλά αναγκαίες αποφάσεις με τις οποίες αποσοβήθηκαν τα χειρότερα, είμαι απλώς «ο αρχιτέκτονας του Μνημονίου» – και για κάποιους προδότης για τη χώρα.

Ένα μεγάλο μέρος της ελληνικής κοινωνίας βρίσκεται σήμερα σε απόγνωση για το παρόν και το μέλλον, αλλά ταυτόχρονα ζει σε άρνηση για όσα μας έφεραν μέχρι εδώ. Πολλοί ακόμα και τώρα

κατευθύνουν την οργή τους προς αυτούς που σταμάτησαν το πάρτι και ψάχνουν απεγνωσμένα να βρουν ενόχους στα λάθος μέρη. Και πολλοί, στο πολιτικό σύστημα και στα ΜΜΕ, συνέβαλαν σε αυτήν τη σύγχυση. Δυστυχώς για μένα, ήμουν αυτός που, όταν σταμάτησε η μουσική, άναψε τα φώτα και ανακοίνωσε στην ομήγυρη ότι το πάρτι είχε τελειώσει. Το αποτέλεσμα είναι πως έγινα γρήγορα ο αποδιοπομπαίος τράγος ενός πολιτικού και μιντιακού κατεστημένου που δεν ήθελε να πει την αλήθεια στον ελληνικό λαό και βολευόταν στην κατασκευή κατά φαντασίαν ενόχων. Έφτασα μέχρι και να αντιμετωπίζω βαριές ποινικές κατηγορίες, και να κινδυνεύω να πάω φυλακή. Όποια λάθη και αν έγιναν –γιατί αναπόφευκτα έγιναν λάθη– στον χειρισμό μιας πρωτοφανούς και πρωτόγνωρης κατάστασης, το προσωπικό κόστος είναι πολύ μεγαλύτερο απ’ ό,τι μπορούσα ποτέ να φανταστώ.

Η οργή του κόσμου δεν κατευθύνεται προς όσους δημιούργησαν το πρόβλημα, αλλά προς αυτούς που κλήθηκαν να το διαχειριστούν. Σπάνια μιλάμε για τους εμπρηστές που έβαλαν φωτιά στο σπίτι αντίθετα, η συζήτηση επικεντρώνεται στους πυροσβέστες. Έκαναν καλά και γρήγορα τη δουλειά τους; Μήπως το σπίτι τελικά δεν καιγόταν και συνεπώς δεν χρειάζονταν όλα αυτά; Ή μήπως, αντίθετα, χρησιμοποίησαν πολύ λίγο νερό, και έτσι άφησαν το σπίτι να καεί;

Πολλοί φίλοι ρωτούν αν όλο αυτό άξιζε πραγματικά τον κόπο. Θα το ξαναέκανες; Θα έκανες ορισμένα πράγματα διαφορετικά; Ναι, άξιζε τον κόπο. Ναι, θα το ξαναέκανα. Και φυσικά θα έκανα κάποια πράγματα διαφορετικά. Όχι όμως τις βασικές αποφάσεις που πήραμε. Ήταν οι σωστές αποφάσεις και οι μόνες δυνατές στις συνθήκες που αντιμετωπίσαμε. Γιατί τελικά η πολιτική αυτό πρέπει να είναι. Δεν διαλέγεις τον χρόνο ή τον ρόλο που σου επιφυλάσσεται και δεν πρέπει να προσπαθείς αδιάκοπα να προστατεύεις τον εαυτό σου στη διαδικασία αυτή. Κάνεις τη δουλειά σου όσο καλύτερα μπορείς και αποδέχεσαι τις συνέπειες – αλλά τουλάχιστον είσαι ήσυχος με τη συνείδησή σου.

Σχεδόν επτά χρόνια μετά την εκδήλωση της κρίσης, παραμένουν

πολλά ερωτήματα. Υπήρχαν άραγε ευκαιρίες που χάσαμε, λύσεις που επιλέξαμε να αγνοήσουμε; Έπρεπε η Ελλάδα να απειλήσει με την ίδια της τη χρεοκοπία για να πετύχει μια καλύτερη συμφωνία; Έπρεπε να γίνει αναδιάρθρωση χρέους από την αρχή; Μήπως η χώρα θα ήταν σήμερα σε καλύτερη κατάσταση, εάν είχαμε κηρύξει χρεοκοπία και αν είχαμε φύγει από το Ευρώ; Μήπως θυσιάστηκε η Ελλάδα για το Ευρώ; Μήπως κάποιοι άλλοι θα μπορούσαν να είχαν χειριστεί καλύτερα την όλη κατάσταση;

Όλες αυτές είναι θεμιτές ερωτήσεις και χρήζουν απαντήσεων. Στη διάρκεια αυτής της δραματικής περιόδου, τα πάντα και όλοι έχουν αμφισβητηθεί. Έχουμε δει πράγματα και καταστάσεις που δεν μπορούσαμε καν να φανταστούμε μερικά χρόνια νωρίτερα, να γίνονται πραγματικότητα. Και αν θέλουμε η οργή, η απογοήτευση και η δυσπιστία που κυριαρχούν να μετατραπούν στο είδος της αυτογνωσίας που στηρίζει ένα νέο ξεκίνημα, πρέπει να έχουμε πειστικές απαντήσεις.

Αυτές τις απαντήσεις προσπαθώ να δώσω στο βιβλίο με βάση την εμπειρία που εξήσα αλλά και με την απόσταση του χρόνου. Το κάνω επιχειρώντας μια όσο το δυνατόν αντικειμενική και νηφάλια αποτύπωση των γεγονότων, με προσωπική και συλλογική αυτοκριτική ματιά, περιγράφοντας με ακρίβεια τις συνθήκες κάτω από τις οποίες κλήθηκε να αναλάβει τη διάσωση της χώρας η τότε κυβέρνηση, της οποίας ήμουν μέλος, και τα πολλαπλά μέτωπα που είχε να αντιμετωπίσει. Στο εξωτερικό: τις άλλες κυβερνήσεις, τα κοινοβούλια και τα κόμματα των άλλων χωρών, τους διαφορετικούς ευρωπαϊκούς θεσμούς –Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΕΚΤ, Γιούρογκρουπ, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο– όπως και το ΔΝΤ, τα διεθνή Μέσα και φυσικά τις αγορές. Αλλά και τα πολλαπλά μέτωπα στην Ελλάδα: πολιτικά κόμματα, τράπεζες, ΜΜΕ, κοινωνικούς εταίρους.

Βρεθήκαμε αντιμέτωποι με τις προκαταλήψεις, τις διαφορετικές ιδεολογικές και πολιτικές προσεγγίσεις, τον δογματισμό, τις τοπικές πολιτικές σκοπιμότητες ή και καταναγκασμούς στην ΕΕ και στους διεθνείς θεσμούς, και στην χώρα μας με την έλλειψη διάθεσης για

συναινέσεις, αλλά και με τις χρόνιες ασθένειες της ελληνικής πολιτικής ζωής. Στις συνθήκες λοιπόν αυτές, οι προσπάθειες που έγιναν ήταν τεράστιες και τα αποτελέσματα αποδείχθηκαν κρίσιμα για την επιβίωση της χώρας – και αυτό πέρα από τους όποιους διαταγμούς, τις ολιγορίες ή τα λάθη που έγιναν. Αδυναμίες υπήρξαν, αλλά η υπευθυνότητα της τότε κυβέρνησης ξεχωρίζει σε σχέση με όσα προηγήθηκαν αλλά και όσα ακολούθησαν, ενώ οι επιλογές που έγιναν εκείνη την περίοδο έχουν αποδειχτεί οι μόνες δυνατές και ορθές για τη χώρα, και επιβεβαιώθηκαν από όλες τις μετέπειτα διαφορετικές κυβερνήσεις.

Καθώς έγραφα το βιβλίο, είχα σκεφτεί τον τίτλο «Πώς η Ελλάδα έσωσε το Ευρώ». Πολλοί απ' όσους το συζήτησα είχαν βρει έναν παρόμοιο τίτλο προκλητικό. Όμως μοιάζει όλο και περισσότερο αληθινός. Μια κρίση που ξεκίνησε ως μεμονωμένο πρόβλημα σε μια περιφερειακή χώρα της Ευρωζώνης έγινε σταδιακά κατανοητή στην πραγματική της διάσταση: ως μια προειδοποίηση προς όλη την Ευρώπη να προσπατήσει ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματά της, αλλά και να διορθώσει επείγοντως τα κατασκευαστικά λάθη του Ευρώ. Και, για τη χώρα μας, μια μοναδική ευκαιρία να διορθώσουμε λάθη δεκαετιών και να ξεκινήσουμε από την αρχή, σε πιο στέρεες βάσεις. Αυτό εξακολουθεί να είναι το μεγάλο ζητούμενο. Γιατί αν σώσαμε το Ευρώ, παρά τα όσα έχουν επιτευχθεί, σίγουρα δεν σώθηκε ακόμα πλήρως η Ελλάδα. Ενώ γλιτώσαμε την καταστροφή, δεν καταφέραμε αυτά τα χρόνια να χρησιμοποιήσουμε την κρίση ως ευκαιρία για αναγέννηση.

Πάνω απ' όλα, η ιστορία αυτής της περιόδου δεν αφορά απλώς τα γεγονότα που ζήσαμε και την υστεροφημία κάποιων. Η υστεροφημία ήταν το μόνο που δεν μας απασχολούσε όταν παίρναμε τις δύσκολες αποφάσεις. Αφορά κυρίως το μέλλον. Κάνουν λάθος όσοι πιστεύουν ότι πρέπει απλώς να ξεχάσουμε όσα έγιναν και να κοιτάξουμε μπροστά. Γιατί αν δεν βγάλουμε τα σωστά συμπεράσματα απ' όλα όσα ζήσαμε αυτήν την περίοδο, δεν έχουμε καμία ελπίδα να βγούμε από την κρίση.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

GAME OVER

Οι δραματικές εξελίξεις που ακολούθησαν την αποκάλυψη του πραγματικού μεγέθους του δημοσιονομικού ελλείμματος το 2009, σημάδεψαν κάθε Έλληνα, συγκλόνισαν την Ευρώπη και επηρέασαν όλο τον κόσμο.

Πώς βρέθηκε η Ελλάδα στο χείλος του γκρεμού; Πώς πάρθηκαν κατόπιν οι μεγάλες αποφάσεις; Ποιες ήταν οι εναλλακτικές, υπήρχαν άλλες καλύτερες λύσεις; Γιατί, σε αντίθεση με άλλες χώρες, η Ελλάδα είναι ακόμα σε μνημόνιο, η κρίση είναι τόσο οδυνηρή κοινωνικά, και η έκβασή της παραμένει αβέβαιη; Για πρώτη φορά, ένας από τους βασικούς πρωταγωνιστές απαντά σε αυτά τα ερωτήματα και αφηγείται άγνωστες μέχρι σήμερα πτυχές και γεγονότα.

Το βιβλίο αυτό είναι μια προσωπική μαρτυρία με καταγιστικό ρυθμό. Διαβάζεται σαν μυθιστόρημα, αλλά αφορά γεγονότα πραγματικά, που συνέβησαν πίσω από κλειστές πόρτες στην Αθήνα, τις Βρυξέλλες, το Βερολίνο, τη Φρανκφούρτη, το Παρίσι, την Ουάσινγκτον, σε αυλές κάστρων στο Λουξεμβούργο, σε κουζίνες στο Νταβός, σε συναντήσεις της Λέσχης Μπίλντερμπεργκ.

Είναι η αληθινή ιστορία της κρίσης, πέρα από μύθους, συνωμοσίες και εικασίες, γραμμένη με στόχο να συμβάλει στην τόσο απαραίτητη σήμερα αυτογνωσία.

ISBN 978-960-569-572-9

Κωδ. μηχ/σης 25.077

www.epbooks.gr